

»Provinces illyriennes« tražiće dodira sa velikim Korzikancem. Docnije, šezdesetih godina, biće ta ista iskra ona, koja nadahnjuje velikohrvate pravaše Kvaternika i Bacha, kad u reviji Hrvatskoj glorificiraju Napoleona, dokazuju njegovo hrvatsko podretlo, a sugeriraju ideju da bi Marmontovu porodicu trebalo dovesti na presto nezavisne Hrvatske Države. Sa toga gledišta treba, u formiranju jugoslovenskog nacionalizma, pored objektivnih elemenata rase, geografije, historije, zajedničkog života kroz vekove, susedstva, imati takode na umu nacionalistički dah velike Francuske revolucije i njezinu konkretnu tvorevinu Iliriju, koja za daljnji razvoj naše nacionalne ideje ima barem toliko značenje kao Republika Cisalpina za italijansku.

Kako će se konkretno izvršiti ujedinjenje toga naroda i obrazovanje nezavisne nacionalne države, pod kojim imenom, pod kojom formom vladavine, u kakvoj vezi sa dinastijama i drugim narodima, sa kojima je dosad jugoslovenska masa bila vezana, to sve nije uzimano u proučavanje, odnosno ako jeste, to su tačke, u kojima nema između svih tih velikih Jugoslovena nikakva trajna sporazuma. Mnogi, većina hrvatskih iliraca, priželjkuju nekakovu Iliriju, koja bi okupila sve Hrvate, Srbe, Slovence pod Habzburgom, ilirskim kraljem, oko Zagreba. Vladika-pesnik Petar Petrović Njegoš prihvatio bi neku Jugoslaviju oko grofa Jelačića i Zagreba. Knjaz Mihajlo ima ambiciju da centar bude on i njegova dinastija, Obrenovići, te Beograd. Starčevićeva Velika Hrvatska ne bi imala predrasude protiv Habzburga, pod uslovom da se u svoj snazi vaspostavi historijsko državno pravo hrvatsko i da se Kralj okruni krunom Zvonimirovom u Zagrebu.

Na čisto političkom polju ima malo zajedničkog istupanja u ovom vremenskom razmaku između tridesetih i šezdesetih godina prošloga veka, po kojima bi se manifestovalo da je narodno voćstvo ili masa dobila svest o svome jedinstvu i o potrebi skupnog istupanja. Rat s Mađarima 1849, gde se Hrvati i Srbi, pod Jelačićem, Stratimirovićem i Knićaninom zajednički bore protiv mađarskog imperijalizma, pa instaliranje hrvatskog bana grofa Jelačića po srpskom karlovačkom patriaru Rajačiću, u istini su prolazni fenomeni, kako je prolazan fenomen i zanosni zaključak hrvatskog sabora 1860 da se zajednički narodni jezik nazove jugoslovenski jezik. Praktička politika, i visoka i ona dnevna, ulična, nisu ničim odavali da su zadahnute onim jednim nacionalnim duhom. Na tome polju pored svega teoretskog priznavanja jedinstvene misli od vodja gotovo svih političkih smerova, učinjeno je vrlo malo.

Jedno su ti buditelji oko Gaja na jednoj, oko Vuka na drugoj strani svakako svršili, a to je unifikacija književnog jezika za Srbe i Hrvate. Prodiranje štokavskoga govora kao književnog govora za sve Hrvate i Srbe, bilo je, kako smo prikazali, počelo već davnije, ali to spontano prodiranje nije bilo ni već završeno, ni sistematsko. U Hrvatskoj je gotovo jedino, koliko je književnost živela, bolje tavorila, bio u upotrebi kajkavski dijalekat, a i u Srbiji je jezik književnosti i Crkve bio još uvek jako opterećen zastarelim oblicima iz crkvene slavensrpštine. Sa pravopisom bio je još gori haos kao kad su dve glavne